

АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС УРОКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ірина Вар'ян,
*Мелітопольська гімназія № 23
Мелітопольської міської ради
Запорізької області*

У статті розглядаються сутність та ключові проблеми, напрями адаптації навчальної діяльності дітей з особливими потребами. Визначено провідні методи та прийоми адаптації навчальної діяльності дітей з особливими потребами під час уроку в початковій школі. Узагальнено матеріали власного досвіду і надано методичні рекомендації щодо їх використання в адаптації навчальної діяльності дітей з особливими потребами.

Ключові слова: навчальна діяльність, адаптація, початкова школа, особливі освітні потреби (ООП).

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський освітній простір як складова європейського вектору розвитку держави передбачає трансформацію структури та змісту національної системи освіти. Одним із ключових напрямів реформування навчально-виховного процесу стало закріплене на законодавчому рівні запровадження інклюзивної освіти. Створення інклюзивних і спеціальних класів, які забезпечують реалізацію права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, їх соціалізацію й інтеграцію в суспільство, склало організаційну основу для впровадження у вітчизняній системі освіти принципу відкритості та загальнодоступності. Тривале перебування дітей з особливими освітніми потребами у спеціалізованих навчальних закладах, поза комунікативним простором, відсутність сталих практик інтеграції їх у освітнє середовище закладів загальної середньої освіти обумовлюють актуальність дослідження проблеми адаптації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами під час уроку в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впровадження інклюзивної освіти в початковій школі ґрунтується на ряді законодавчих і нормативно-правових актів України, що визначають основні

принципи, а також організаційні форми реалізації пріоритетних завдань створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, задоволення особливих освітніх потреб усіх учасників освітнього процесу, створення інклюзивного освітнього середовища. До таких належать Закони України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання», «Про внесення змін до Закону України „Про освіту“ щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (втратив чинність), врешті – оновлений Закон України «Про освіту», Національна стратегія зі створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. [9; 10; 11; 12].

Широке запровадження інклюзивної освіти та відсутність у вітчизняній історіографії ґрунтовних науково-педагогічних розвідок, присвячених практичним аспектам її реалізації, стимулювало появу ряду навчально-методичних посібників [1; 8; 18; 23]. Укладачі посібників звертаються, переважно, до загальних засад інклюзивного навчання, психолого-педагогічної характеристики дітей з особливими освітніми потребами, практичних рекомендацій щодо залучення таких дітей до освітнього середовища.

Проблемі адаптації дітей з особливими освітніми потребами присвячені наукові статті в галузі педагогіки, соціології, психології. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими освітніми потребами до навчання в загальноосвітній школі стали предметом дисертаційної розвідки О. Василенко [2]. Характерні для молодшого шкільного віку проблеми адаптації дітей з особливими освітніми потребами висвітлені у статті С. Томчук [21]. Розглядають адаптацію як складову моделі інклюзивної освіти, спрямовану на досягнення успіху та задоволення різноманітних потреб учнів, зумовлених їхніми здібностями, рівнем розвитку, інтересами й іншими відмінностями О. Шульга, О. Царькова, К. Сахарова [24]. Л. Талдонова, визначаючи соціально-психологічні проблеми під час роботи з дітьми з ООП, називає адаптацію молодших школярів до навчання одним із важливих складників їх загальної соціальної адаптації [17].

Н. Ткачова, І. Булаш, І. Турчина звертають увагу, зокрема, на використання інноваційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами [20]. Подібному питанню присвячена й розвідка О. Ревуцької [13].

Попри те, що адаптація навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами в останні роки стає предметом уваги педагогів теоретиків та практиків, психологів, соціологів, дане питання залишається недостатньо розробленим і висвітленим у науково-педагогічній літературі.

Метою статті є висвітлення методів і прийомів адаптації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами під час уроку в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Поняття «діти з особливими освітніми потребами» широко охоплює всіх учнів, чиї освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп. Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку. До дітей з ООП відносять дітей-інвалідів, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами й обдарованих дітей. Поняття «особливі освітні потреби» стосується всіх дітей і молодих людей, чиї потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних з навчанням [3].

Неодмінною умовою включення дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище в умовах інклюзивного навчання є адаптації. Адаптації змінюють характер навчання, не змінюючи при цьому навчальний зміст і понятійну складність навчальних матеріалів / завдань.

Проблема адаптації дітей з особливими освітніми потребами до навчальної діяльності й освітнього середовища – одна з найактуальніших. Забезпечуючи дітям безпечне середовище й адаптуючи його з урахуванням конкретних навчальних потреб, педагог сприяє тому, щоб діти діяли у співпраці, брали участь у різних заняттях і завданнях, не боялися ризикувати і братися за більш складні завдання як в освітньому процесі, так і в повсякденних

ситуаціях [14, с. 15]. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього навчального закладу вчить усіх дітей працювати в команді, вчить спілкуватися й функціонувати разом з іншими дітьми, у яких інші можливості. Діти вчаться цінувати різноманіття, бачити спроможність інших бути корисними, і це дає їм відчуття єдності.

Адаптація до навчання учнів з обмеженими можливостями – це індивідуальний процес, який залежить від особливостей дитини та характеру її нозології. За дослідженнями та спостереженнями до учнів, що важко адаптуються, належать, зазвичай:

- учні з відхиленнями в інтелектуальній, комунікативній, мотиваційній або емоційній сферах;
- учні, які мають хронічні хвороби, через які змушені пропускати багато уроків;
- учні, у яких порушена саморегуляція поведінки [3].

Адаптація учнів з ООП у початковій школі залежить від:

- актуальності освітнього рівня дитини (знань, умінь, навиків), одержаних у дошкільній установі або в домашніх умовах;
- інтелектуального розвитку;
- того, як дитина змогла оволодіти вміннями і навиками учбової діяльності;
- сформованості творчої уяви;
- комунікативних здібностей (уміння спілкуватися з дорослими, однолітками);
- допитливості як основи пізнавальної активності.

В значній мірі педагогічна підтримка дітей з обмеженими можливостями і є та допомога, що забезпечується спільними педагогічними зусиллями із залученням широкого кола фахівців (лікарів, психологів, соціальних педагогів, дефектологів, логопедів і інших), їх взаємопов'язана робота робить вагомий внесок у допомозі дітям з особливими освітніми потребами.

Педагогічна допомога має свої витoki з головних проблем дитини, що має певні відхилення у здоров'ї, і реалізується з позицій соціально-педагогічної діяльності, яка визначається як «безперервний педагогічно організований процес соціального виховання з урахуванням специфіки розвитку особистості людини з особливими освітніми потребами на різних вікових етапах,

в різних шарах суспільства і за участю всіх соціальних інститутів і всіх суб'єктів виховання і соціальної допомоги» [6].

Серед труднощів, що перешкоджають адаптації – недостатня матеріально-технічна база сучасних шкіл, невідповідність облаштування класу вимогам перебування в ньому дітей з особливими освітніми потребами (кабінетів психологічного розвантаження). У контексті проблеми виділяють такі аспекти: надмірна наповнюваність класів, що заважає індивідуалізації навчання; збір учнів з особливими потребами в одну кімнату (всі уроки проводить асистент вчителя); відсутність транспорту для доставки дітей з особливими освітніми потребами до школи тощо.

У забезпеченні процесу адаптації важливу роль відіграє керівник навчального закладу. Адже від нього залежить підтримка педагогів, які працюють в інклюзивних класах, створення позитивної навчальної атмосфери у школі, де відмінності між дітьми враховують, поважають і розглядають як цінний досвід, захист і відстоювання прав дітей на освіту та багато інших питань.

Професійна діяльність вчителя та асистента вчителя спрямована на розвиток і формування особистості, забезпечення соціально-психологічної і навчальної адаптації учня з особливими освітніми потребами, виховання в нього загальнолюдських цінностей, громадянської позиції. Реалізація цієї мети відбувається через виконання основних професійних завдань залежно від посадових обов'язків педагога. Особистість правильно формує не процес навчання як такий, а лише комплексний і систематичний вплив багатьох чинників. Насамперед це стосується корекційного впливу на дитину професійно підготовлених людей. Педагог, який працює з такими дітьми, повинен володіти не лише методиками викладання предметів, а й мати ґрунтовні знання з невропатології, психіатрії, спеціальної психології та психопатології, спеціальної педагогіки тощо, щоб розуміти причини та наслідки відхилень у дитини і позитивно впливати на їх розвиток.

Реалізація інтеграційних процесів може супроводжуватися низкою труднощів соціального й економічного характеру. Зокрема, проблемами матеріального характеру, браком у штатних розкладах посад спеціалістів-дефектологів, неготовністю частини суспільства прийняти інклюзивне навчання. Проте вони можуть бути успішно

вирішені за умови забезпечення необхідної підтримки школам, відповідної підготовки фахівців для роботи в інклюзивних класах. Як наслідок, необхідними умовами формування інклюзивного середовища в закладах загальної середньої освіти є подолання соціальних і психологічних бар'єрів, впровадження педагогіки партнерства, створення універсального дизайну та розумних пристосувань у закладах освіти в межах безбар'єрного фізичного простору [7].

Адаптації у навчальному процесі забезпечують якість навчання й однакові можливості для всіх учнів у доступі до всіх видів діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

Адаптація застосовується до таких аспектів:

- середовище (зміни в організації / облаштуванні класної кімнати, порядок розміщення робочих місць учнів, розподіл на групи тощо);
- навчальний процес (використання методів, зміни у проведенні навчальних занять, наданні навчальних матеріалів; психолого-педагогічні стратегії; система та критерії оцінювання тощо);
- матеріали (пристосування матеріалів до індивідуальних потреб учнів).

Адаптації залежать від індивідуальних потреб учнів, зокрема, у таких аспектах:

- поведінкові (мають допомогти вирішити проблеми мотивації, виконання правил і вимог до поведінки);
- організаційні (мають допомогти учневі зосередитися, сконцентрувати увагу тощо);
- сенсорні потреби (спеціальні засоби та пристрої, що допомагають компенсувати сенсорні проблеми тощо).

Засоби диференційованого викладання передбачають множинність способів залучення учня до навчального процесу; способів представлення навчального матеріалу; способів демонстрації набутих знань, умінь, навичок [4, с. 59–60].

Одним із важливих чинників результативності інклюзивного навчання є розуміння педагогами глибинних потреб дітей з особливими освітніми потребами. Лише тоді можливо забезпечити їм

такі умови навчання, за яких дитина почуватиметься комфортно, а її навчання буде більш ефективним.

У Державному стандарті НУШ зазначається, що для дітей з особливими освітніми потребами важливо забезпечити комфортне, насамперед психологічно, середовище для навчання. Цьому сприяють адаптації навчального процесу, матеріалів, системи та критерії оцінювання, індивідуалізація підходів на основі визначення потреб конкретної дитини.

Адаптація концепції навчання дітей з особливим освітніми потребами включає, зокрема, адаптацію стратегій та форм роботи [8, с. 59].

Адаптація навчальної діяльності дитини під час уроку в початковій школі спрямована на:

- пошук і розроблення способів подання інформації та вивчення предмета дитиною з ООП з урахуванням особливостей її сприйняття;
- використання додаткових засобів і матеріалів (карток, інструкцій, правил, презентацій тощо);
- розроблення та формування способів перевірки засвоєння знань та навичок.

Узагальнено, адаптації спрямовані, насамперед, на корекцію поведінкових особливостей дитини з ООП і надання їй якісних освітніх послуг (розуміння нею матеріалу, отримання освітніх навичок, стимулювання уваги та надання можливостей демонструвати свої знання), а також на соціальну адаптацію дитини в освітньому середовищі.

У 2020/2024 н. р. ми працювали з дітками, які мають легкі розлади аутичного спектру (два учні у класі), та одним учнем із затримкою психічного розвитку. За рішенням ІРЦ дітям з вищезазначеними нозологіями запропоноване навчання за стандартною програмою, тому у своїй діяльності використовуємо стратегії адаптації, які допомагають цій категорії дітей засвоювати ті самі обсяги знань (але на своєму рівні), що і їхнім однокласникам у інклюзивному класі.

Першочерговим завданням у роботі з інклюзивними дітками для команди супроводу було діагностичне обстеження можливостей і потреб кожної дитини, за результатами якого створювалися

індивідуальні програми розвитку. На цьому етапі дуже важливо, щоб підготовка до роботи з такими дітьми не відбувалася формально (лише на папері). У такому випадку адаптація не відбудеться і дитина перебуватиме в постійному стресі від навчальної діяльності (відчуватиме страх, паніку, власну неспроможність). Таким чином, для досягнення певного результату залишається чітке визначення потреб і можливостей дитини й узгоджені дії кожного учасника освітнього процесу.

Важливо зазначити ще один аспект підготовки дитини до навчальної діяльності – обговорення навчальної практики дитини з командою супроводу й самою дитиною (щонайменше раз на тиждень) та аналіз досягнень дитини в навчанні та соціалізації (щоденно по завершенню уроків). Вчителі та асистенти мають дотримуватися рекомендацій психолога та корекційних фахівців щодо емоційних та психологічних реакцій дітей з ООП на навчальний процес. Досвід свідчить, що тільки така комплексна робота забезпечує максимальний ефект у засвоєнні знань та навичок.

Для кращого засвоєння матеріалу вважаємо доцільним використовувати такі приклади адаптацій у навчальній діяльності під час уроку:

I. Подання інформації

Поділ знань на декілька простіших.

Завдання меншої тривалості або кількості (зі збереженням складності).

Спрощені (адаптовані) інструкції повторення, переформулювання.

Покрокові інструкції, алгоритми до виконання завдань.

Використання «нетипових» методик (комп'ютерні технології, аудіо / відео супровід, відеомодельовання, тестові завдання, предметний матеріал).

Використання альтернативної чи додаткової системи комунікації.

Особливі графічні характеристики оформлення тексту: збільшений шрифт, виділення жирним шрифтом, кольорові позначки [15].

II. Моніторинг засвоєння знань

Індивідуальні тести.

Зменшення кількості завдань для оцінювання.

Додатковий час для виконання завдань.

За необхідності організаційна допомога асистента або вчителя.

Представлення завдання в малій групі або особисто вчителю.

Підказки до виконання завдань.

Альтернативні способи демонстрації знань (презентації, малюнки, комікси тощо).

Ефективним для адаптації навчальної діяльності учнів є використання таких методів і прийомів: методу візуалізації, методу праймінгу, прийому «моделювання бажаної поведінки» під час уроку, прийом релаксації «короткочасні перерви за потребою», система заохочень.

Метод візуалізації. Під час уроку має місце використання візуальних матеріалів (інструкцій, правил поведінки, нагадування та схеми), які легко сприймаються і виконуються дітьми з ООП.

Здійснюючи адаптацію навчальних матеріалів та завдань, слід пам'ятати, що всі ці матеріали повинні бути в зоровій доступності для учня; мають містити не лише текстову частину, але і яскраві картинки, фотографії, схеми.

Коли відомо про уподобання та зацікавлення дитини з ООП, варто використовувати образи, характеристики та предмети з цього списку. Наприклад, дитина цікавиться птахами або звірями – отже, у візуальних матеріалах треба використовувати саме ці ілюстрації. Якщо серед уподобань – мультфільми чи комп'ютерна гра, то акцент робиться на героях та їхніх характеристиках (тоді дитина стає активним учасником навчальної діяльності).

Використовувати діалоги та сюжети улюблених мультфільмів для пояснення теми уроку – також ефективно. Як і виконання завдань за допомогою комп'ютера (наприклад, якщо дитині складно писати ручкою, але вона вміє й хоче висловлювати свою думку письмово).

Варто надавати інформацію в такій формі, яка пускає в дію органи чуття, що найбільш розвинені в цієї дитини (наприклад, дозволяти користуватися аудіокнигами замість друкованих, якщо сприйняття аудіотексту більш ефективно, ніж читання).

Також можна надавати такій дитині змогу обирати методику виконання завдання (методику, але не зміст самого завдання!):

писати ручкою чи олівцем, відповідати на запитання усно чи письмово, читати чи слухати тощо.

Прийом «Моделювання бажаної поведінки» під час уроку. В основі цього прийому лежить рольова гра. Якщо ми хочемо пояснити дитині, що на уроці потрібно уважно слухати пояснення вчителя, а говорити можна з дозволу піднятої руки. Для досягнення результату ми на собі, як у рольовій грі, моделюємо цю ситуацію. Не пояснюємо словесно, а показуємо «Треба піднімати руку ось так!». Після цього практично відпрацьовуємо: «Покажи, як ти будеш піднімати руку», «Покажи картку, якою будеш сигналізувати, коли тобі потрібна допомога під час виконання завдань» тощо. Цей прийом допомагає нам формувати у дитини бажану поведінку під час уроку.

Прийом релаксації «короткочасні перерви за потребою». Учні з особливими освітніми потребами зазвичай мають слабкий фізичний розвиток, що призводить до швидкої втоми на уроці та низької продуктивності навчальної діяльності. Для продуктивного включення цих дітей в навчальну діяльність необхідно під час уроку проводити додаткові короткочасні (3–5 хв) перерви (дозволити встати і підійти до вікна, потримати в руках іграшку, попити води тощо), наприклад, кожні чверть години. Головне завдання такої додаткової перерви – дати дитині можливість релаксації та перезавантаження для подальшого сприйняття інформації на уроці.

Фахівці стверджують, що вчитель або асистент вчителя, які працюють із дитиною, можуть робити їх на свій розсуд, стежачи за годинником. Або ж надати дитині можливість сповіщати про свою втому самостійно, але так, щоб не заважати вчитися решті класу. У цьому знову можуть допомогти картки візуалізації – якщо дитина піднімає таку картку, їй можуть надати перерву. Перерв може бути не більше трьох за урок, щоб дитина вчилася не зловживати своїм особливим становищем (із власного досвіду переконуюся, що такі діти досить часто вдаються до маніпуляцій). До того ж упродовж уроку можуть виникати моменти, коли така перерва небажана. Подібну ситуацію можна вирішити за допомогою спеціальної «стоп-картки» від учителя, тоді дитина розуміє, що як тільки буде закінчене завдання, над яким зараз працює клас, вона отримає бажаний відпочинок. З дитиною мають бути чітко

обговорені й оформлені у візуальну інструкцію правила поведінки впродовж таких невеликих перерв, з огляду на її індивідуальні потреби. Адже комусь достатньо перевести увагу на улюблену іграшку, спостерігати за природними явищами у вікні, а комусь потрібно пройти коридором.

Праймінг – основний метод стабілізації поведінки дитини з ООП, її психолого-педагогічної адаптації. Даний метод передбачає організацію для дитини з ООП зрозумілого та чітко визначеного середовища, у якому вона може почуватися захищеною та працювати у своєму режимі й відповідно до своїх здібностей, а також забезпечити комунікацію з рештою дітей у колективі.

Дітям з особливими освітніми потребами надзвичайно важливо мати чіткий покроковий «план дій»: коли вони знають і розуміють, що за чим буде виконуватися, це дає їм змогу почуватися впевненіше. До того ж дослідження свідчать, що орієнтовно 70 % інформації людина сприймає візуально. Тож у зоровому полі дитини треба розмістити: список правил і вимог навчального закладу, розклад та план уроків, покрокові інструкції.

Праймінг – це метод підготовки дитини з ООП до певної діяльності, яку вона має завершити. За цією методикою дитину заздалегідь готують до певної ситуації: показують схожі матеріали, які будуть використовуватися під час виконання завдання, пояснюють послідовність майбутніх подій і правил, які будуть діяти, знайомлять із людьми, які будуть у цьому задіяні. Проте така підготовка не передбачає навчання чи проходження досвіду заздалегідь. Наприклад, перед проведенням діагностичної роботи, щоб не викликати у дитини хвилювання або протест, заздалегідь показуємо їй друковані матеріали, подібні до тих, що будуть на діагностичній роботі, заповнені тести, малюнки – тобто приклади роботи, яка очікуватиметься від учня наприкінці такого завдання. У другому класі в дітей з'явився предмет «Інформатика», вчитель або асистент знайомить учнів з викладачем, пояснює, що цей урок проводиться в іншому, спеціально облаштованому кабінеті. Обов'язково знайомить з кабінетом інформатики і домовляється з дитиною про дотримання правил безпечної поведінки. Важливо також заздалегідь попереджати дитину з ООП про зміну розкладу чи незаплановані активності та мінімізувати періоди очікування

виконання наступних завдань. Змушена бездіяльність і нерозуміння подальших дій можуть призводити до додаткового збудження і, відповідно, погіршення поведінки.

Важливим чинником у процесі адаптації навчальної діяльності є *система заохочення* учнів з ООП, яку слід виводити з того, що дитині цікаво. Підходи до оцінювання та заохочення дітей з ООП так само різняться від подібного для інших учнів. Дитина має бачити не лише кінцевий результат, але і свої проміжні досягнення. А також розуміти, які її дії призводять до досягнення відповідної мети. Задля цього так само під індивідуальні потреби дитини можна розробляти наочні таблиці та графіки досягнень і заповнювати разом із дитиною: зірочки, смайлики, наліпки, картинки, жетони, магніти – усе це можна і треба використовувати тоді, коли є, за що хвалити дитину з ООП. Це може бути не лише досягнення в навчанні, але і приклади «правильної» поведінки, дотримання правил, виконання завдання чи його частини вчасно.

За кожне правильне та вчасне виконання завдання дитину варто заохочувати приємними дрібницями – додатковою перервою, переглядом улюбленої книги чи картинок, можливістю потримати в руках іграшку, дозволом встати чи пройтись, відвідати ресурсну кімнату, пострибати тощо [16].

Висновки. Отже, наявність окремих публікацій, присвячених теоретичним аспектам і практичному досвіду адаптації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами не охоплює всього спектру проблем, із якими стикаються вчителі під час роботи в інклюзивних класах у початковій загальноосвітній школі.

Адаптації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами – це складний індивідуалізований процес, що ставить за мету не лише набуття дитиною знань, умінь та навичок у максимально пристосованому до її потреб комфортному середовищі загальноосвітньої школи, а й, передусім, процес, спрямований на соціалізацію дитини. Успішність адаптації навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі залежить від ефективної злагодженої взаємодії команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП, залучених фахівців, батьків, а також від налаштованості дітей і батьків інклюзивного класу на співпрацю та розуміння.

На сьогодні адаптації навчальної діяльності дітей з ООП стикаються з рядом проблем: умови військового часу (перебування дітей з ООП на окупованих територіях, за кордоном, робота навчальних закладів в онлайн-режимі тощо), відсутність матеріально-технічної бази для впровадження інклюзії в загальноосвітніх навчальних закладах; відсутність кваліфікованих спеціалістів для формування компетентної команди психолого-педагогічного супроводу; необхідність впроваджувати інклюзивну освіту в умовах існування чітких державних стандартів щодо залежності навантаження вчителів від наповнюваності класу; посилений адміністративний контроль замість сприяння та підтримки команди психолого-педагогічного супроводу. Всі ці фактори сприяють тому, що запроваджена інклюзивна освіта не виконує свою основну мету – забезпечення умов для якісної та ефективної навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Будучи комплексним поняттям, адаптації включають пристосування середовища для забезпечення мобільності та належного орієнтування учнів, психофізіологічного комфорту їх перебування на території та у приміщенні школи, класу, за партою; пристосування навчального процесу та матеріалів для якісного опанування учнями з ООП знаннями, уміннями, навичками, опанування соціальними компетентностями.

Адаптації навчального процесу та матеріалів передбачають, зокрема, застосування спеціальних методів і прийомів навчання. У моїй практиці роботи в інклюзивному класі свою ефективність демонструють, зокрема, метод візуалізації, метод праймінгу, прийом «моделювання бажаної поведінки» під час уроку, прийом релаксації «короткочасні перерви за потребою», індивідуалізована під потреби учнів система заохочень.

Ключова рекомендація вчителю, який працює в інклюзивному класі, на нашу думку – це потреба визначити та чітко розуміти потенційні можливості кожного учня з особливими освітніми потребами у класі. Враховуючи індивідуальні особливості учня, доцільно адаптувати методи та прийоми навчання.

Так, письмові завдання можна складати окремо від завдань решти класу на основі індивідуального тестування за темами.

Дитині може бути наданий додатковий час на виконання завдань або їхня скорочена кількість зі збереженням складності.

Учню з ООП може знадобитися допомога асистента або вчителя. Проте варто пам'ятати, що вони не мають розв'язувати завдання замість дитини, а лише надати допомогу в розумінні завдання й алгоритмах дій.

Можна запропонувати дитині виконати завдання нестандартно – у вигляді презентації, картинок, ілюстрацій – та показати результат особисто вчителю чи в невеликій групі однокласників, а не перед усім класом.

Список використаних джерел

1. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби : методичні рекомендації / за наук. ред. В. Г. Панка. Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013.
2. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання у загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 20 с.
3. Ковальова М. Соціалізація дітей з особливими потребами до освітнього процесу професійно-технічного навчального закладу. *Конференція «Психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти»*. URL: <https://surl.lt/oectzl> (дата звернення: 26.04.2025).
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
5. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
6. Круглик А. С., Меркулова Н. В. Проблеми адаптації дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього навчального закладу. *Еврика*. 2018. № 2 (8). С. 48–50.
7. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами – лист МОН України. *Урядовий портал*. URL: <https://surl.li/npreuww> (дата звернення: 26.04.2025).
8. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. / уклад. : А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
9. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://surl.li/frfuzg> (дата звернення: 26.04.2025).

10. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 23.05.2017 № 2053-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://surl.li/cllxdo> (дата звернення: 26.04.2025).
11. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження КМУ від 14.04.2021 № 366-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://surl.li/iaaoku> (дата звернення: 26.04.2025).
12. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#> (дата звернення: 26.04.2025).
13. Ревуцька О. В. Інноваційні технології в навчанні осіб з особливими потребами. URL: <https://u.to/g8dRIg> (дата звернення: 26.04.2025).
14. Середовище, що належить дітям : poradnik dla pedagogiv zakladiv doskylnoyi osviti. Київ, 2019. 66 с.
15. Степанова-Камиш А. Навчання дітей з ООП: адаптація та модифікація навчальних програм. *НУШ: Нова українська школа*. URL: <https://surl.li/flbwgr> (дата звернення: 26.04.2025).
16. Степанова-Камиш А. Як підтримати учнів з ООП. Адаптації середовища, стратегій, завдань і оцінювання. *НУШ: Нова українська школа*. URL: <https://surl.li/ykfurk> (дата звернення: 26.04.2025).
17. Талдонова Л. «Включення» дитини з особливими освітніми потребами в суспільство здорових однолітків. *Вісник Львівського університету*. Серія : Психологічні науки. 2018. Вип. 3. С. 152–158.
18. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління* : навч.-метод. посіб. / уклад.: А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін. Київ, 2007.
19. Теорія і практика інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / упорядн. : К. М. Бондар. Кривий Ріг, 2019. 170 с.
20. Ткачова Н. Г., Булаш І. В., Турчина І. С. Інноваційні техніки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 276–282.
21. Томчук С. М. Теоретичний аналіз проблем адаптації дітей з особливими потребами до навчання у школі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. 2004. № 1 (3).
22. Швадчак Н. Як оцінювати дітей з особливими освітніми потребами. *НУШ: Нова українська школа*. URL: <https://surl.li/mgcllp> (дата звернення: 26.04.2025).
23. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти) : навч.-метод. посіб. для керівників закладів освіти, учителів та вихователів ЗДО, ГПД, шкіл-інтернатів, методистів. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 168 с.

24. Шульга О., Царькова О., Сахарова К. Система інклюзивної освіти як об'єкт державного управління в Україні. *Public Administration and Local Government*. 2019. Is. 2 (41). С. 99–108.

VARIAN IRYNA. ADAPTATION OF LEARNING ACTIVITIES OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS DURING A LESSON IN PRIMARY SCHOOL

The article examines the essence and key issues, as well as the directions of adapting the educational activities of children with special needs. It identifies the leading methods and techniques for adapting the learning process of children with special needs during lessons in primary school. The author summarizes materials based on personal experience and provides methodological recommendations for their use in adapting educational activities for children with special needs.

The adaptation of educational activities for children with special educational needs (SEN) is a complex, individualized process that aims not only at the acquisition of knowledge, skills, and competencies by the child in a learning environment tailored to their needs, but also, first and foremost, at the child's socialization. The success of adapting educational activities for children with special educational needs in primary school depends on the effective, coordinated interaction between the child's psychological and pedagogical support team, involved specialists, parents, as well as the willingness of both children and parents in the inclusive class to cooperate and understand each other.

Adaptations include adjusting the environment to ensure mobility and proper orientation for students, as well as ensuring psychophysiological comfort during their stay on the school grounds, in the building, classroom, and at their desks. Adaptations also involve adjusting the learning process and materials to allow students with special educational needs to acquire knowledge, skills, and competencies effectively, and to develop social competencies.

The adaptation of the learning process and materials includes, in particular, the use of specialized teaching methods and techniques. In our practice of working in an inclusive classroom, methods such as visualization, priming, the “modeling desired behavior” technique during lessons, the relaxation technique of “short breaks as needed”, and an individualized system of rewards tailored to the needs of students have proven to be effective.

Key words: educational activities, adaptation, primary school, special educational needs (SEN).

Надійшла до редакції 20.04.2025 р.